

ТЕМАТИЧНИЙ ВИПУСК

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Додаток 1 до Вип. 36, том V (65), 2015 р.

Тематичні рубрики випуску:

Болонський процес і перспективи розвитку вищої освіти в Україні, Європі та світі

Управління якістю освіти: стандартизація та інноваційність

Моніторинг якості освіти: засоби, технології та перспективи

Сучасний освітній менеджмент: економічні, організаційні та психологічні засоби реалізації в Україні, Європі та світі

Філософія та психологія освіти

Новітні засоби навчання: проблеми впровадження та стандартизації

Послідовність загальної середньої та вищої освіти як європейський стандарт

Психолого-педагогічні та організаційні умови запровадження європейських стандартів вищої освіти в Україні

Освіта. Культура. Глобалізація: виклики сьогодення

Інтеграційний потенціал сучасної освіти: геополітичні, ринкові та екзистенційні важелі впливу

БІЛОГУР В.Є.,

доктор філософських наук, професор

УШАКОВ В.С.,

старший викладач,

кафедра теорії та методики фізичного виховання й спортивних дисциплін.

Мелітопольський державний педагогічний університет імені

Богдана Хмельницького,

м. Мелітополь, Україна

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ Й СПОРТУ

Дана стаття присвячена проблемі формування професійної спрямованості майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. Низький соціальний статус педагогічної професії, зокрема, вчителя фізичної культури і тренера не стимулює розвиток професійної спрямованості студентів, які навчаються за цим фахом. В даній статті розглядаються питання соціально - професійної діяльності майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту, які спрямовані на установку і досягнення педагогічної та спортивної майстерності. Також розглядається керування педагогічним процесом, що включає формування інтересів розвитку мотиваційно-потребової сфери особистості. Надано аналіз результатів дослідження спортивної та педагогічної спрямованості у студентів з 1-го по 5-й курс денної форми навчання соціально-гуманітарного факультету кафедри теорії та методики фізичного виховання і спортивних дисциплін МДПУ ім. Б.Хмельницького.

Ключові слова: соціально - професійна спрямованість, педагогічна діяльність, спортивна майстерність, фізична культура, спорт.

Дана стаття присвячена проблемі формування професійної спрямованості майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту. Низький соціальний статус педагогічної професії, зокрема вчителя фізичної культури і тренера, не стимулює розвиток

професійної спрямованості студентів, що навчаються за цією спеціальністю. Розглядаються питання професійної діяльності майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту, спрямовані на встановлення та досягнення спортивної майстерності. У цій статті дано аналіз питань управління педагогічним процесом, що включають формування інтересів мотиваційно-потребової сфери особистості, становлення принципів і установок у студентів. Також дано аналіз результатів дослідження спортивної та педагогічної спрямованості у студентів з 1-го по 5-й курс денної форми навчання соціально-гуманітарного факультету кафедри теорії та методики фізичного виховання і спортивних дисциплін МДПУ ім.Б.Хмельницького.

Ключові слова: соціально - професійна спрямованість, педагогічна діяльність, спортивну майстерність, фізична культура, спорт.

This paper deals with the problem of formation of professional orientation of future specialists in physical culture and sports. Low social status of the teaching profession, including physical education teacher and coach does not encourage the development of professional orientation of students enrolled in this specialty. The problems of the future expert profession of physical culture and sports aimed at setting and achieving sportsmanship. Formation of the socio - professional orientation of an individual specialist in physical culture and sports is the result of a holistic approach to an educational process, the unity of consciousness, behavior and relationships; parity of treatment to formation of professional orientation of an individual; inclusion of the educational process of the different types of cognitive activity, active participation of students, cognitive value orientations associated with future professional activities; Experience in social relations; level of cognitive interests, needs, motivations, attitudes, beliefs. In addition, professional orientation is always connected with socialization, the formation of moral culture and humanism.

Key words: socio - professional orientation, pedagogical activity, sport skills, physical culture, sport.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Одна з ключових ролей у вирішенні означеної задачі дослідження належить фізичній культурі, тому що вона

поряд з культурою в цілому, покликана формувати всебічно розвинену особистість, яка є головним суб'єктом та об'єктом суспільно - історичного процесу. Значну увагу дослідники приділяють соціально - професійній підготовці майбутнього педагога і доводять, що далеко не кожна людина може стати викладачем, бо його діяльність багатогранна і вимагає від людини глибоких знань, високої моральної культури, чітко вираженої соціально - професійної спрямованості, розуміння теорії та практики навчання і виховання. Відповідно до висновків вчених робота викладача буде успішною тільки у тому випадку, якщо головні якості його особистості відповідають характеру професійної діяльності.

Відома тріада - «духовне багатство», «моральна чистота», «фізична досконалість» - виступають важливими характеристиками гармонійно розвиненої, професійно підготовленої та соціально активної особистості фахівця в галузі фізичної культури і спорту. Невипадково у навчально - виховному процесі у педагогічному ВНЗ заняття фізичною культурою і спортом відіграють важливу виховну роль, роблячи істотний вплив на соціально - професійну активність студентів, формування їх особистісних якостей, які характеризуються визначеним рівнем спеціальних знань, мотиваційно - ціннісних орієнтацій, соціально - духовних цінностей, що дозволяє їм мати для себе життєвий досвід, вибудовувати особливу особистісну систему цінностей і установок, інтегрованих у практичну професійну життєдіяльність.

Аналіз державних вимог до рівня підготовленості випускника за спеціальністю «фізична культура і спорт» показує, що вища школа зобов'язана виконувати соціальне замовлення на підготовку фахівців - вчителів фізичної культури, тренерів, здатних та готових методично і психологічно до своєї майбутньої професії, які розуміють її велику значущість для нашої держави та суспільства.

Актуальність дослідження На даний час є очевидним, що підготовка майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту не повною мірою відповідає вимогам і сучасним потребам суспільства. На наш погляд, цей факт можна пояснити відсутністю мотивованої професійної діяльності та тим, що велика частина випускників, які отримали фізкультурну освіту, не працюють за фахом. Таке положення певною мірою пояснюється матеріально-економічними чинниками, але існує й інше важлива обставина, яка полягає в тому, що у більшій частині студентів соціально - професійна спрямованість інтересів знаходиться поза сферою своєї майбутньої професії і тому вони абсолютно не орієнтовані на педагогічну діяльність. Тобто, нами виявлено ряд протиріч між потребами загальноосвітніх навчальних закладів у компетентних фахівцях і професійною спрямованістю цих фахівців. Це стає особливо значущим у даний час, оскільки, з одного боку, помітно розширилася сфера

діяльності випускників кафедр фізичного виховання, а з іншого боку - сучасна економічна ситуація ставить перед вищою фізкультурною професійною освітою питання необхідності в забезпеченні реальних потреб ринку у конкурентноздатних мобільних фахівцях. Випускникам кафедр та кафедр фізичного виховання доводиться працювати в умовах, коли в суспільстві формуються ринкові відносини, переважають матеріальні інтереси, у складі середовища збільшується злочинність, підвищується невпевненість у майбутньому, погіршується здоров'я молодого покоління. Тому сучасний педагог повинен являти собою зразок не тільки професійно-компетентної, а й духовно-культурної особистості [15]. Професійна підготовка фахівця з фізичної культури й спорту - процес складний і багатограний, основу якого становить педагогічна спрямованість. Педагогічна спрямованість є однією з інтегральних характеристик особистості вчителя й об'єктом його розвитку (саморозвитку) [10]. У діяльності вчителя фізичної культури і тренера суб'єктивним критерієм професіоналізму є стійка професійна спрямованість, розуміння значущості професії, її цінностей, сукупність необхідних професійно-психологічних якостей особистості, позитивне ставлення до себе як до професіоналу, відсутність особистісних деформацій [2,3,9]. Професійна спрямованість є однією з важливих змістовних сторін спрямованості особистості. У соціальній психології спрямованість розглядається як провідний структурний елемент особистості, визначаючий її цілеспрямованість, характер діяльності, орієнтацію в цінностях. Спрямованість особистості об'єднує соціальні за змістом якості, що визначають відношення людини до навколишнього світу, яке є психологічною основою його поведінки: морально-етичні принципи, переконання, соціальні установки, ціннісні орієнтації й світогляд. Формами прояву спрямованості є потреби, мотиви, інтереси, ідеали, переконання і світогляд. Всі структурні компоненти спрямованості особистості тісно пов'язані між собою [8,13]. Спрямованість особистості у професійній підготовці пов'язана, насамперед, з пізнавальною діяльністю і проявляється в інтересах, установках, мотивації, потребах, ціннісних орієнтаціях [7,10,14].

Для визначення сутності і структури соціально - професійної спрямованості можна виділити три групи, що характеризують її сутність - емоційно-ціннісне ставлення до професії вчителя, схильність займатися видами діяльності, що втілюють специфіку даної професії; професійно-значущі якості особистості вчителя або компоненти педагогічних здібностей та рефлексивне управління розвитком учнів [7,8]. Професійна спрямованість спеціаліста з фізичної культури і спорту складається з двох домінуючих компонентів - педагогічного та спортивного. Професійно-педагогічна спрямованість (ППС) - це складне особистісне утворення, основу якого складають два компоненти - професійний інтерес і схильність до педагогічної діяльності. На різних ета-

пах розвитку ППС ці компоненти мають певний взаємозв'язок, причому схильність до педагогічної діяльності є необхідною передумовою для формування стійкого професійного інтересу. У майбутніх студентів ці компоненти мають слабкий взаємозв'язок: інтерес до професії вчителя фізичної культури може виникнути при низькій схильності до педагогічної діяльності; при високо розвиненій схильності інтерес до цієї професії може і не виникнути, що є наслідком погано організованої професійної орієнтації майбутніх студентів. Високий взаємозв'язок між інтересом і схильністю виявляється у фахівців, які пропрацювали не менше 10-15 років. За час навчання у ВНЗ під впливом викладання психолого-педагогічних і спеціальних дисциплін, проходження педагогічної, тренерської, організаційно-методичної практик у студентів формується ППС особистості, тобто особиста спрямованість застосувати свої знання та вміння в обраній професії. Соціально - професійна спрямованість передбачає розуміння і внутрішнє прийняття цілей та завдань професійної діяльності. Формувати соціально – професійну спрямованість у студентів - значить зміцнювати у них позитивне ставлення до обраної професії, розвивати схильності і здібності до педагогічної діяльності, активізувати процес професійної самоосвіти та самовиховання. Позитивні зміни у змісті соціально – професійній спрямованості проявляються в наступному: зміцнюються мотиви, пов'язані з майбутньою професією; підвищується вольова активність у пізнанні професії; формується стійкий професійний інтерес; розвиваються педагогічні здібності; підвищується відповідальність до своєї професійної підготовки; проявляються перспективні цілі в майбутній діяльності і бажання домогтися успіху в ній. Однак не у всіх студентів у процесі навчання професійно-педагогічна спрямованість підвищується. Ослаблення її пов'язане, як правило, з низько - розвинутою схильністю до педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Дослідженнями соціально - професійної спрямованості майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту займалися багато науковців з різних галузей – педагогіки, психології, філософії, фізичного виховання, тощо. Вони висвітлювали питання, пов'язані з відношенням до професії вчителя фізичної культури, соціальним статусом педагога, тренера, самооцінці здорового способу життя та ін. На думку Г.Д. Бабушкіна, виділяються три рівня сформованості ППС (професійно-педагогічної спрямованості). Високий рівень характеризується стійким професійним інтересом, задоволеністю обраною професією, прагненням до оволодіння нею, високо вираженою схильністю до педагогічної діяльності, спрямованістю мотивів на процесуально-результативний аспект діяльності. Середній рівень сформованості ППС характеризується захопленістю професією спортивного педагога, інтересом до спорту, недостатньо стійким професійним інтересом, недостатньо розвинутою схильністю до педагогічної діяльності,

задоволеністю обраною професією. Середній рівень ППС характерний для більшості опитаних студентів. Низький рівень ППС характеризується нестійким професійним інтересом (професія не подобається), низько вираженою схильністю до педагогічної діяльності і високо вираженою до інших типів професій, негативним ставленням до якісного оволодіння професією [1]. За даними дослідження Ю.А. Іоакіміди, були визначені та умовно розділені на групи шляхи формування ППС майбутніх фахівців в галузі фізичної культури і спорту: 1) з'ясування цілей і значущості обраної професії, а також вимог, які вона пред'являє до людини; 2) організація всіх видів діяльності (навчання, праця, громадська робота, практика) з урахуванням вимог їх майбутньої професійної діяльності; 3) створення адекватного уявлення про майбутню професію; 4) формування стійкого професійного інтересу до обраної професії, починаючи з першого курсу; 5) розвиток схильності до педагогічної діяльності; 6) активізація професійної самоосвіти і самовиховання; 7) включення студентів з першого курсу в практичну діяльність за профілем обраної професії [6].

Формування соціально - професійної спрямованості особистості фахівця з фізичної культури і спорту відбувається в результаті цілісного підходу до педагогічного процесу, єдності свідомості, поведінки і відносин; рівневого підходу до формування професійної спрямованості особистості; включення у навчальний процес різних видів пізнавальної діяльності, активної участі у ньому студентів; ціннісних пізнавальних орієнтацій, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю; наявності досвіду соціальних відносин; рівня розвитку пізнавальних інтересів, потреб, мотивів, установок, переконань. Крім того, професійна спрямованість завжди пов'язана з соціалізацією особистості, з формуванням її моральної культури та гуманізму. Педагогічний процес формування спрямованості особистості - це керований процес, заснований на взаємодії керуючої та керованої підсистем [2,3,5,7]. У професійній спрямованості майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту центральне місце займає система його професійних установок. А.К. Маркова вважає, що «співвідношення схильностей, мотивів, цілей, смислів створює певні професійні установки людини - прагнення оволодіти професією, отримати спеціальну підготовку, домогтися в ній успіху, певного соціального статусу» [9]. Установка на професійну діяльність як домінант соціально - професійної спрямованості представлена двома складовими - педагогічною та спортивною. Установка на педагогічну діяльність - це комплекс установок, що відповідають за соціалізацію особистості педагога, виробіток і зміну його професійних установок. Установка на педагогічну діяльність формує у особистості: цілісність поведінки та переживання в педагогічних ситуаціях; внутрішню організацію диспозиції і внутрішню впорядкованість педагога; послідовність

поведінки і структурну стійкість дій педагога. Таким чином, установка на педагогічну діяльність - модус цілісності особистості в конкретний момент її діяльності, фокусує внутрішні динамічні відносини, на базі яких виникає діяльність з педагогічною спрямованістю. Структура установки на педагогічну діяльність представлена сукупністю компонентів (цивільна установка, професійна, педагогічна, гуманістична, національна, релігійна, матеріальна та ін.) Всі ці компоненти проявляються в рисах характеру особистості [11].

Установка на досягнення спортивної майстерності є одним з визначальних компонентів у підготовці спортсмена до змагальної діяльності і складовою частиною професійної спрямованості студента - спортсмена. Її особливістю є те, що вона являє собою сильний внутрішній механізм, що визначає поведінку індивіда на підсвідомому рівні. Для успішної змагальної діяльності найчастіше важливі не самі психологічні властивості або якості спортсмена, а їх поєднання, що сприяє досягненню найкращих результатів. Ці якості і властивості особистості безпосередньо формуються в процесі тренувань [4].

Перед тренером-педагогом ставиться складне і відповідальне психолого-педагогічне завдання: формування спортсмена як суб'єкта навчально-тренувальної діяльності, формування у нього світогляду, що сприяє його рефлексії, усвідомлення себе суб'єктом діяльності, носія певних суспільних цінностей, соціально корисною особистістю. Установка на досягнення спортивної майстерності являє собою складну системну освіту, серед компонентів якої можна виділити домінуючі: готовність до саморозвитку, рефлексія, психологічна готовність до досягнення успіху, психологічна готовність до тривалих фізичних навантажень, готовність до прояву вольових зусиль, мотивація уникнення невдач [12]. Установка на професійну діяльність і на досягнення спортивної майстерності відображає специфіку професійної спрямованості майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту, його формування можливо здійснювати в процесі навчання у ВНЗ. Проте, слід пам'ятати, що домінування тільки спортивної спрямованості знижує якість навчання студента. При вивченні даної проблеми нами був проведений констатуючий пролонгований експеримент серед студентів соціально - гуманітарного факультету кафедри теорії та методики фізичного виховання та спортивних дисциплін МДПУ ім. Б.Хмельницького. На основі отриманих показників було виявлено, що більшість студентів першого курсу орієнтовано на реалізацію своїх фізичних здібностей у спортивній діяльності (64,8%), і навчання у вузі для них є можливістю продовження спортивної кар'єри. Як з'ясувалося, невелике число студентів мають педагогічну спрямованість (19,2%). Однак, до 5-го курсу студентів зі спортивною спрямованістю стає значно менше (30,04%), що пов'язано з різними причинами закінчення їх спортивної діяльності, в результаті чого зростає кількість студентів з невизначеною спрямо-

ваністю (42,8%). Кількість студентів з педагогічною спрямованістю до кінця навчання у вузі статистично не відрізняється від показників 1 курсу, багато в чому це пов'язано з неформованістю у студентів установки на педагогічну діяльність, яка має стати домінуючим мотивом соціально - професійної спрямованості майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту.

Висновком даного дослідження є те, що соціально - професійна спрямованість педагогічної установки сприяє розвитку особистості і в необхідній мірі професійно орієнтує студентів на вибір майбутньої професії. Порушена проблема не вичерпує безлічі конкретних питань, що виникають при дослідженні та формуванні професійної придатності до педагогічної діяльності у сфері фізичної культури в умовах ВНЗ. Зокрема, необхідно продовжити дослідження закономірностей течії адаптаційного процесу на етапах освоєння спеціальності в процесі навчання у вишах. Потребує з'ясування питання про специфічні характеристики соціально - професійної адаптації молодих фахівців, які визначають професійну придатність їх до вирішення конкретних професійних завдань. Важливу соціальну роль грають механізми дослідження професійної придатності студентів спортивного напрямку до педагогічної діяльності в умовах нової парадигми вищої освіти.

Список использованных источников:

1. Бабушкин Г.Д. Психология физической культуры и спорта. Учебник для физкультурных ВУЗов, Омск, 1997, С.28-30
2. Бегидова, С.Н. Теоретические основы профессионально-творческого развития личности специалистов физической культуры и спорта: монография / С.Н. Бегидова. - Майкоп: Адыгей. гос. ун-т, 2001. - 270 с.
3. Виленский, М.Я. Основы профессиональной направленности физического воспитания студентов педагогических институтов / М. Виленский, Р.С. Сафин. - М.: Высш. шк., 1980. - 104 с.
4. Деркач А.А. Педагогическое мастерство тренера / А.А. Деркач. А.А. Исаев. - М.: ФиС, 1981. - 375 с.
5. Жернов, В.И. Профессионально-педагогическая направленность личности студента: теория и практика ее формирования: дис. Д-ра пед. наук / В.И. Жернов. - Магнитогорск, 1999. - 305 с.
6. Иоакимиды Ю.А. Вестник Адыгейск. державного университета. Серия 3: Педагогика и психология, 2007, выпуск № 3, С.15-17.
7. Кузьмина, Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н.В. Кузьмина. - М.: Высш. шк., 1990. - 118 с.
8. Леонтьев, А.Н. Потребности. Мотивы. Эмоции /А.Н. Леонтьев. - М.: ИПЛ, 1971. - 217 с.

9. Маркова, А.К. Психология профессионализма /А.К. Маркова. - М., 1996. - 308 с
10. Митина, Л.М. Психология профессионального развития учителя: учеб. метод. литература для вузов / Л.М. Митина. - М.: Флинта, 1998. - 20 с.
11. Надирашвили, Ш.А. Понятие установки в общей и социальной психологии / Ш.А. Надирашвили. - Тбилиси. 1974. - С. 300-412.
12. Норакидзе, В.Г. Темперамент личности и фиксированная установка / В.Г. Норакидзе. - ТБИлесу, 1970. - 456 с.
13. Прангшвили, А.С. Проблема формирования социальных потребностей / А.С. Прангшвили. Тбилиси. 1978. - 509 с.
14. Сергеев, И.С. Основы педагогической деятельности: учеб. пособие / И.С. Сергеев. - СПб.: Питер, 2004. - 316 с.
15. Собянин Ф.И. Профессионально-педагогическая пригодность студентов к педагогической деятельности учителя физической культуры: автореф. дисс.канд.пед.наук/Ф.И.Собянин.- Л., 1991.-24с

References:

1. Babushkin G. Psychology of Physical Culture and Sports. Textbook for high schools athletic, Omsk, 1997, P.28-30
2. Begidova, S. Theoretical foundations of professional creative personal development experts of physical culture and sports: monograph / S. Begidova. - Maikop Adygea. State. University Press, 2001. - 270 p
3. Wilensky, M. Basics of a professional orientation of physical education students of pedagogical institutes / M. Wilensky, R. Safin. - M.: High. wk., 1980. - 104 p.
4. Derkach A. Pedagogical skills coach / A.Derkach, A. Isaev. - Moscow: FIS, 1981, 375p.
5. Millstone, V. Professional-pedagogical orientation of the student's personality: Theory and Practice of its formation: Dis. Dr. ped. Science / V. Millstone. - Magnitogorsk, 1999. - 305 p.
6. Ioakimidy Y. Bulletin Adygeysk sovereign University. Series 3: Pedagogy and Psychology, 2007, issue number 3, P.15-17
7. Kuzmina N. The professionalism of the individual teachers and trainers / N. Kuzmin. - M.: High. wk., 1990. - 118 p.
8. Leontiev, A. Needs. Motives. Emotions / A. Leontiev. - Moscow: IPL 1971. - 217 p.
9. Markov, A. Psychology of professionalism / A. Markov. - M., 1996. - 308p.
10. Mitin, L. Psychology teacher professional development: studies method. Books for high schools / L. Mitin. - M. Flint, 1998. - 20 p.
11. Nadirashvili, S. The concept of setting in general and social psychology / S. Nadirashvili. - Tbilisi, 1974. - P. 300-412.

12. Norakidze, V. Temperament and personality fixed installation / V. Norakidze. 1970. - 456 p.
13. Prangshvili A. The problem of the formation of social needs / A. Prangshvili. Tbilisi, 1978. - 509 p.
14. Sergeev, I. Fundamentals of educational activities: studies. Manual / I. Sergeev. - St. Petersburg.: Peter, 2004. - 316p.
15. Sobyarin F.. Professional pedagogical suitability of students to teaching physical education teacher: .- L., 1991.-24p.

В. Е. Билогур. Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого. Мелитополь, Украина. E-mail: bilovlada@mail.ru

В. С. Ушаков. Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого. Мелитополь, Украина. E-mail: viktorfiz08@rambler.ru

Пути формирования социально-профессиональной направленности будущих специалистов по физической культуре и спорту.

V. Bilogur. Melitopol State Pedagogical University named after Bogdan Khmelnitsky, Melitopol, Ukraine. E-mail: bilovlada@mail.ru

V. Ushakov. Melitopol State Pedagogical University named after Bogdan Khmelnitsky, Melitopol, Ukraine. E-mail: viktorfiz08@rambler.ru

Ways of formation of social-professional orientation of future specialists in physical culture and sport.